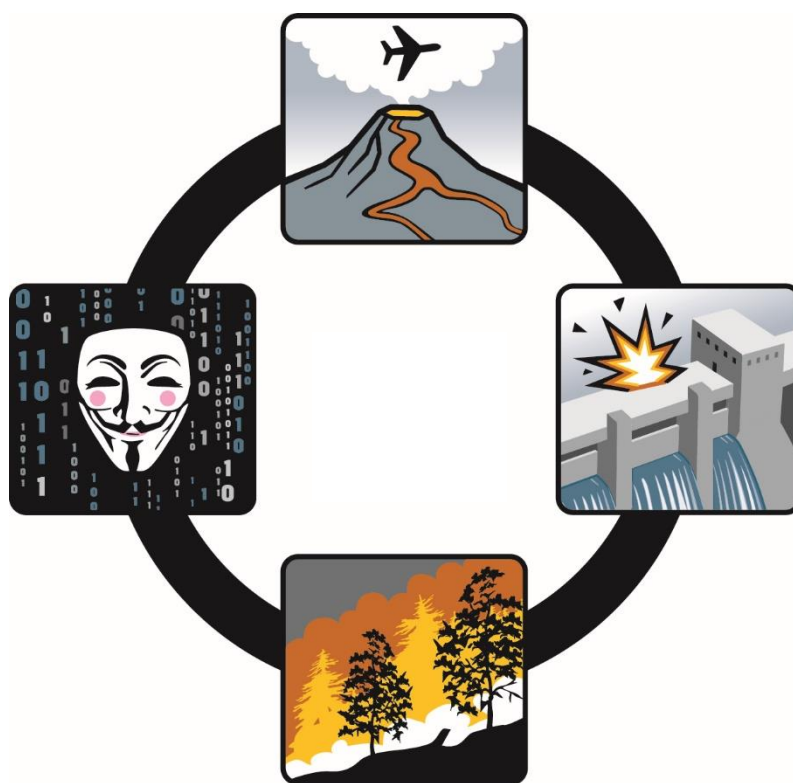

Funktionsövning för höjd beredskap: Larm-, start- och stabsövning

Funktionsövning/simuleringsövning med motspel

Innehållsförteckning

Introduktion	3
Inledning	3
Syfte	3
Användarinstruktion	3
Säkerhetsskydd och sekretess.....	5
Utvärdering och dokumentation	5
Övningsbestämmelser Larm-, start- och stabsövning.....	7
Motspel, samband och teknik	8
Checklista för Larm-, start- och stabsövning	9
Scenario och ramfaktorer	11
Extra tips i målarbetet.....	12
Sambandskatalog.....	13
Motspelslogg.....	14
Momentbeskrivning Larm- start och stabsövning.....	15
Genomgång efter övning.....	17
Lästips och länkar.....	18
Bilaga: Ordförklaringar inom civilt försvar.....	20

Introduktion

Inledning

I Sverige finns det både offentliga och privata aktörer av olika slag, som på olika nivåer i samhället är en del av det civila försvaret. Det civila försvaret är inte en organisation utan verksamheten bedrivs av statliga myndigheter, länsstyrelser, kommuner, regioner, offentliga bolag, privata företag och frivilligorganisationer.

Målet för det civila försvaret är:

- värna civilbefolkningen,
- säkerställa de viktigaste samhällsfunktionerna och
- bidra till Försvarmaktens förmåga vid ett väpnat angrepp eller krig i vår omvärld.

De tre delarna i målet är ömsesidigt förstärkande.

Ett viktigt verktyg för samverkan inom det civila och i totalförsvaret är att öva – både internt och aktörsgemensamt – för att man som aktör ska vara väl förberedd för sin uppgift. En aktör bör öva sin kris- och sin krigsorganisation systematiskt enligt en flerårig övningsplan. Innan planeringen av en övning startar ska det vara klart vem som ansvarar för erfarenhetshandlingen.

MSB har tagit fram detta övningsstöd för att öva organisationer med en särskild organisation vid höjd beredskap (krigsorganisation). Detta sker i form av funktionsövningar.

Syfte

Övningspaketet syftar till att man med minimala förberedelser och resurser ska kunna planera och genomföra övningarna.

Användarinstruktion

Övningspaketet vänder sig till organisationer med en redan fastställd organisation för arbete under höjd beredskap.

Övningspaketet består av tre fristående funktionsövningar. De två första är scenarionutrala och den tredje levereras med ett grundscenario där händelsen är ett militärt angrepp mot Sverige och momenten är en utveckling av detta. Scenariot kan med fördel bytas ut mot ett annat från er egen övningsverksamhet.

- Funktionsövning 1 är en larmövning
- Funktionsövning 2 är en larmövning som fortsätter med en startövning
- Funktionsövning 3 är en larmövning/startövning som övergår till en stabsövning med fokus på den egna lägesbilden.

Väljer ni att byta ut scenariot i tredje övningen mot en annan händelse, t ex. från er egen planering, använder ni fortfarande angivet syfte och mål samt inspel. Dessa kan användas oavsett scenario men med mindre justeringar. Det går också att lägga till ett scenario i de två första övningarna.

Den tidsåtgång som anges i övningsbestämmelserna är ungefärlig och beror på hur mycket som kommer att ändras i scenariot, samt på övningsvanan hos de övande och i motspelet.

Vad gäller förklaring av begrepp och liknande hänvisar vi till MSB:s Övningsvägledningar, samt bifogad ordlista som MSB tagit fram; ”Ordförklaringar inom civilt försvar”.

För att övningarna ska kunna genomföras framgångsrikt och för att deltagarna ska få ut så mycket av övningen som möjligt, förutsätts att deltagarna har genomgått utbildning i den roll som man ska ha i krigsorganisationen samt organisationens ansvar och roller under höjd beredskap med fokus på regelverk.

Fördjupning

Om organisationen är mogen eller om man redan gjort denna övning och vill ta nästa steg, föreslås att öva samma moment men utifrån perspektivet att leda från alternativ ledningsplats och med säkra kommunikationer.

Rollen som spelledare/Övningsledare

I rollen som spelledare i denna övning behöver man utöver kunskaper inom ämnesområdet civilt försvar även ha förståelse och kunskap om säkerhetsskyddsfrågor och sekretess.

För mer läsning kring spelledarrollen hänvisar vi till kap 7 i Övningsvägledning för Simuleringsövning med motspel, på www.msb.se.

Säkerhetsskydd och sekretess

Innan deltagarna bjuds in till övningen behöver övningsledaren/spelledaren fundera igenom och svara på ett antal frågor. Till din hjälp ta gärna stöd i er säkerhetsskyddsklassning, säkerhetsskyddsanalys och säkerhetsskyddsplan.

- Kommer övningen att innebära att säkerhetsskyddsklassificerad och/eller sekretessbelagd information¹ kommer att delas under övningen?
- Vilken säkerhetsskyddsklass har informationen? Tänk på att den sammanlagda mängden information kan aggregeras till en högre säkerhetsskyddsklassnivå och/eller sekretessnivå än vad de enskilda delarna i sig är indelade i.
- Kommer övningen beröra annan skyddsvärd information?
- Är alla som är tänkta att vara med vid/i övningen behöriga till information som ska delas?
- Har alla/personen behov av informationen och varför?
- Är tänkt övningslokal lämplig för den information som ska delas?

Är svaret nej eller tveksamt på någon av dessa frågor så bör informationen inte delas eller så bör personen inte delta vid övningen.

Utifrån svaren på ovanstående frågor behöver ni eventuellt ta till lämpliga säkerhetsskyddsåtgärder eller andra riskreducerande åtgärder inför övningen, som exempelvis:

- Tillträdes- och behörighetskontroll till övningen av deltagare och eventuell stödpersonal? Är det endast behöriga personer i övningslokalen? Finns risk för överhörning?
- Alla medieplattformar som tar emot eller sänder signaler som exempelvis datorer, smarta klockor (inkl. träningsklockor), mobiler, trådlösa hörlurar kanske inte ska vara tillåtna i övningslokalen?
- Behöver lokalen kontrolleras för avlyssningsutrustning?
- Är övningsdatum och plats säkerhetsskyddsklassad information?
- Är alla som ska delta i övningen inplacerade i rätt säkerhetsklass?
- Behöver gemensamma samtalsregler tas fram?
- Behöver det genomföras en säkerhetsgenomgång innan övningsstart?
- Behöver det påminnas om eller tas fram regler kring att skriva om övningen i sociala medier?
- Löpande arbete med säkerhetsskydd bör utifrån behov och förutsättningar göras under övningens gång.

Scenario

I dessa scenarier råder högsta beredskap i hela landet.

Utvärdering och dokumentation

Före övningen ska det vara klargjort vilket syfte utvärdering och erfarenhetshanteringen har, beakta särskilt sekretess och informationsklassning vad gäller resultatet. Beställaren och genomföraren ska vara helt överens om syftet med övningen och vara överens om processen efteråt.

¹ Säkerhetsskyddslag (2018:585)

I övningsstödet finns ett antal frågor i slutet för att fånga upp den fortsatta processen. Se över dessa samt om de behöver kompletteras. Fundera på om en utvärderingsledare behöver utses.

Fundera på hur diskussionerna dokumenteras, ska det finnas en dokumentatör, ska materialet skickas ut till de övande, osv?

Övningsbestämmelser Larm-, start- och stabsövning

Övningens namn:

Datum och tid för övningens genomförande:

Syfte: Att pröva aktörens rutiner för att larma in och sammankalla egen personal samt verifiera rutinernas funktionalitet och att bli förtrodda med ledningsplatsen, dess möblering och teknikstöd. Öka förmågan att använda gällande planer och stabsverktyg för organisationen samt att arbeta enligt gällande stabsmetodik.

Mål:

1. Aktören har förmåga att ta emot och vidarebefordra larm enligt egna rutiner
2. Personalen har färdighet att iordningställa ledningsplatsen och att vidta inledande åtgärder enligt rutiner.
3. Personalen har färdighet att använda gällande planer och stabsverktyg och att arbeta enligt gällande stabsmetodik

Målgrupp: Aktörens personal som ingår i larmrutinen och ska arbeta i krigsorganisationen under ledning av en stabschef

Förkunskaper: Kunskap om den egna organisationens krigsorganisation, grundläggande kunskap

Målgrupp: Aktörens personal som ingår i larmrutinen och ska arbeta i krigsorganisationen under ledning av en stabschef

Förkunskaper: Kunskap om den egna organisationens krigsorganisation, grundläggande kunskap kring regelverk och höjd beredskap, kännedom om gällande larmrutiner samt kännedom om rutiner för uppstart av krigsorganisationen (ledningsplatsen). Kunskap om gällande planer, stabsverktyg och stabsmetodik

Format: Funktionsövning/simuleringsövning med motspel (Larm-, start- och stabsövning)

Övningsledning: Övningsledare tillika spelledare under genomförandet, utvärderingsledare samt ett mindre motspel om 2-3 personer

Tid för förberedelse: 10-14 timmar

Tid för genomförande och reflektion: 4 timmar

Tid för utvärdering: 8-12 timmar

Övningsplats: Ordinarie ledningsutrymme och ett rum för motspelet

Övningsmateriel: Organisationens plan för arbete vid höjd beredskap, aktuell larmplan, befattningskort, gällande stabsinstruktion och teknisk utrustning för larmning

Scenario: Övningen levereras med förslag på två olika scenarier

Förberedelser: Se *Checklista*

Genomförande: Se *momentbeskrivning*

Utvärdering: Övningens mål utvärderas med stöd av utvärderare eller utvärderingsledaren som gör observationer och fyller i utvärderingsprotokollet under övningen. Personer som deltagit i övningen ska också ges möjlighet att fylla i utvärderingsenkäten i anslutning till att övningen är genomförd. Övningsledaren kan också hålla en kortare genomgång efter övningen med stöd av *Genomgång efter övning*. Utvärderingsledaren sammanställer och analyserar det insamlade materialet. Resultatet i form av styrkor, brister och utvecklingsområden presenteras i en utvärderingsrapport..

Motspel, samband och teknik

Organisation av motspelet

Motspelet består av en spelledare samt en eller flera givare som har till uppgift att simulera och gestalta de aktörer som inte deltar i övningen, men som de övande behöver kommunicera med. Motspelet kan finnas i en lämplig lokal i närheten av de övande. Behoven av möblering och teknik varierar mellan olika övningar.

Motspelet levererar inspel enligt inspelslistan – se bilaga. Givarna svarar även på eventuella frågor utifrån momentbeskrivningen.

Teknik

Motspelet måste ha tillgång till samma teknik som de övande har, så att de kan interagera med varandra. Exempel på teknik kan vara telefon; fast-, mobil eller Rakelmobil, dator med e-post och eventuellt andra system. Övningsledaren kan skapa tillfälliga e-postadresser för övningen.

Tekniktest

För att inte övningen ska falla på grund av teknikproblem är det lämpligt att ett tekniktest genomförs en tid innan övningen. Under tekniktestet provrings alla telefonnummer, e-post skickas mellan olika adresser och inloggning på nätverk och datorer provas, så att man kommer åt rätt programvaror.

Sambandskatalogen

Lägg in samtliga nummer och adresser för de övande och motspelet som ska användas under övningen i sambandskatalogen. Endast de nummer som och adresser som finns i sambandskatalogen får användas. Komplettera med ett nummer till funktionen ”Övriga världen”. Funktionen är som en telefonväxel dit övande kan ringa för att nå en icke övande aktör som inte är namngiven i sambandskatalogen. I ett begränsat motspel kan det räcka med ett eller två nummer dit. Givarna ska då svara ”Motspelet, vem söks?”

Genomförandet

Givarna meddelar spelledaren när första inspelet levereras och lämnar kontinuerliga uppdateringar om spelets utveckling till spelledaren. Inspel utöver inspelslistan måste godkännas av spelledaren. Övningen kan endast avbrytas av spelledaren.

Motspelet dokumenterar alla kontakter med de övande i motspelsloggen. Det underlättar om det förs en logg per spelad aktör där all kommunikation med just den aktören loggas.

All kommunikation under övningen ska inledas med orden ”Övning”.

Checklista för Larm-, start- och stabsövning

- Genomför en uppdragsdialog med beställaren av övningen, klargör hur erfarenheterna ska tas om hand och revidera aktuella larmlistor
- Arbeta fram en målbeskrivning och dokumentera den i Övningsbestämmelserna
- Arbeta fram indikatorer och utvärderingsfrågor samt dokumentera dessa i utvärderingsprotokollet
- Komplettera momentbeskrivningen under rubriken **Larmkedjan**. Beskriv hur larmrutinen och larmlistan ser ut, det vill säga vem som larmar vem, på vilket sätt och med vilka tidsförhållanden
- Komplettera momentbeskrivningen under rubriken **Händelseutveckling**. Beskriv vad som kommer att hända när deltagarna får sitt larm eller blir inkallade. Beskriv även hur deltagarna ska möblera lokalen och funktionstest av tekniken
- Komplettera momentbeskrivningen under rubriken **Läget i organisationens olika delar**
- Komplettera **inspelslistan** med relevanta uppgifter, t ex. gatunamn, geografiska platser, samhällsviktig verksamhet
- Upprätta övningens sambandskatalog
- Planera och förbered utvärderingen (med utvärderingsledaren). Behöver utvärderare utses behöver det göras i god tid.
- Komplettera **Utvärderingsenkäten** med eventuella egna utvärderingsfrågor
- Uppdatera aktuell larmrutin och larmlista
- Boka övningslokal och se till att det finns nödvändig utrustning. Utse ev lokalansvarig
- Boka lokal för motspel
- Planera och bemanna motspelet
- Förbered och utbilda givarna som ska ingå i motspelet
- Förbered praktiska detaljer i motspelslokalen t ex. teknisk utrustning
- Utför tekniktest
- Boka mat, fika o dyl. för övande och motspel
- Kopiera dokument såsom motspelslogg, sambandskatalog
- Boka ett informationsmöte med utvärderingsfunktionen
- Förbered övningsmaterial och andra dokument
- Förbered övningslokal och andra praktiska detaljer, som teknisk utrustning.

Under övningen

- Placera ev. utvärderare så att de kan observera övningen och fylla i utvärderingsprotokollet
- Genomför övningen
- Håll en kortare genomgång efter övningen och låt övningsdeltagarna fylla i utvärderingsenkäten. Se agenda för **Genomgång efter övning**.

Efter övningen

- Sammanställ utvärderingsprotokoll och analysera resultatet
- Sammanställ utvärderingsenkäten
- Skriv utvärderingsrapport (utvärderingsledaren är ansvarig)
- Ta fram åtgärdsplan
- Följ upp erfarenhetshanteringen

Scenario och ramfaktorer

Nedanstående är exempel på scenario

Förslag 1:

Sverige har varit utsatt för en koordinerad angripare under en period och vi är nu öppet angripna.

Angreppen med fjärrstridsmedel har fått omfattande konsekvenser.

Ett svenskt område av stor strategisk och operativ betydelse besätts av fallskärmstrupp och andra markstridsenheter. Landstigning från luft och hav sker även i mindre omfattning i ett sekundärt område. Luftlandsättningar och landstigningar understöds av attackflyg. Angriparen påbörjar framgruppering av attackhelikoptrar, luftvärn och kustrobotar till tagen terräng i syfte att öka sin egen handlingsfrihet och minska Sveriges och tredje parts.

Regeringen har beslutat att högsta beredskap råder i hela Sverige.

Förslag 2:

Försvarsmakten har fått indikationer på att en främmande makt kan komma att anfalla Sverige eller något av våra grannländer och förbereder sig för att kunna möta ett väpnat angrepp.

Sabotageverksamheten mot civila och militära mål intensifieras. Samtidigt börjar angriparen även använda fjärrstridsmedel mot framför allt militära mål. Angriparen förnekar inte att den låg bakom tidigare sabotageverksamhet, och använder nu öppet militära medel.

Angriparna fokuserar sina insatser mot Sveriges fjärrstridskrafter, främst i bas, samt de lednings- och understödsfunktioner som dessa behöver. Viss civil infrastruktur av kritisk militär betydelse (elkraft, telekommunikationer, kritiska broar och vägar) bekämpas också, men med fokus på mål med låg påverkan på omgivningen i form av döda och skadade. Parallellt sker fortsatta politiska påtryckningar (understödda av informationskrigföring) mot Sverige att välja en för angriparen gynnsam säkerhets-, utrikes- och handelspolitisk linje.

När den svenska regeringen inte faller till föga, flyttas fjärrbekämpningen mot svenska markförband samt mot marina enheter till sjöss. Därtill angrips nu även civil och militär infrastruktur som är av särskild betydelse för mottagande av hjälp från tredje part.

Angreppen med fjärrstridsmedel har fått omfattande konsekvenser. Det militära försvaret är hårt drabbat, el- och telenät i Mellansverige och i vissa regioner är utslagna för minst några dagar framåt och alla förflyttningar på väg/järnväg är allvarligt försvårade. Reparationsarbete försvåras eller förhindras av de fortsatta angreppen. Skadeutfallet är dock fortfarande relativt måttligt, utom på ett fåtal orter och där fjärrstridsmedel har träffat bostadshus.

Ett svenskt område av stor strategisk och operativ betydelse besätts av fallskärmstrupp och andra markstridsenheter. Landstigning från luft och hav sker även i mindre omfattning i ett sekundärt område. Luftlandsättningar och landstigningar understöds av attackflyg. Angriparen påbörjar framgruppering av attackhelikoptrar, luftvärn och kustrobotar till tagen terräng i syfte att öka sin egen handlingsfrihet och minska Sveriges och tredje parts.

Regeringen har fattat beslut om högsta beredskap.

Förtydligande av vissa ramfaktorer vid behov:

- ✓ Var fungerar strömmen?
- ✓ Var fungerar vattenförsörjningen (i vilka områden)?
- ✓ Vilka vägar och/eller broar är framkomliga?
- ✓ Vilka kommunikationsmedel finns att tillgå och var?
- ✓ Samhällsviktig verksamhet som är påverkad (utslagen eller i delvis drift)?

Lästips: Metodhäfte – Seminarieövning kap 6 scenario s. 37-43, se www.msb.se

Extra tips i målarbetet

Målbeskrivning

En målbeskrivning tas fram av övningsledaren och dokumenteras i övningsbestämmelserna. Målbeskrivningen syftar till att beskriva vad målet innebär och innehåller de avgränsningar och förtydliganden som eventuellt behöver göras. Exempel på målbeskrivning kan vara: *Målet handlar om att ta emot och vidarebefordra larm enligt rutinen "Rubrik". I rutinen avses endast de delar som rör aktören internt, inte att vidarebefordra larm till andra aktörer.*

Indikatorer

Utvärderingsledaren tar med stöd av övningsledaren fram indikatorer och fyller i dessa i utvärderingsprotokollet. Innehållet i indikatorerna hämtas från larmrutinen och utgör ett stöd i bedömning av måluppfyllnad genom att de anger (indikerar) att en viss förmåga har demonstrerats under övningen (förmåga att ta emot och vidarebefordra larm enligt rutiner i det här fallet). Exempel på en indikator kan vara: *Berörda funktioner tar emot larm och kvitterar larmet inom 10 minuter.*

Utvärderingsfrågor

Utvärderingsledaren tar med stöd av övningsledaren fram utvärderingsfrågor och fyller i dessa i utvärderingsprotokollet. Utvärderingsfrågorna syftar till att fånga agerandet utifrån målet och indikatorerna, och ger stöd i att kunna beskriva och förklara hur det gick och varför det blev så. Utvärderingsfrågorna kan handla om vad som görs, varför det görs, på vilket sätt och av vilka osv. Flera utvärderingsfrågor finns redan i utvärderingsenkäten, men kan kompletteras med fler. Exempel på utvärderingsfråga kan vara: *Fanns det funktioner som inte nåddes av larmet? Ge exempel på sådan och försök beskriva hur du uppfattade att de agerade i så fall.*

Sambandskatalog

- Alla aktörer måste ha minst ett telefonnummer för inkommande samtal under hela övningen
- Dokumentet kan inte vara hemligt, så tänk på vilka nummer som lämnas ut
- Med hemsidor avses de som används för att publicerasamhällsinformation och krisinformation. Krävs lösenord anges även detta
- Färgförklaring: **Blått** innebär övad enhet, **Rött** innebär att funktionen finns i motspelet. **Grönt** innebär stödfunktion.

Aktör	Funktion/Befattning	Telefon	Rakel	E-post	Hemsida/Inloggning

Momentbeskrivning Larm- start och stabsövning

Syfte

Pröva aktörens rutiner för att larma in och sammankalla egen personal samt verifiera rutinens funktionalitet, samt bli förtrogna med ledningsplatsen, dess möblering och teknikstöd.

Öka förmågan att använda gällande planer och stabsverktyg för organisationen samt arbeta enligt gällande stabsmetodik.

Mål

1. Aktören har förmåga att ta emot och vidarebefordra larm enligt egna rutiner
2. Personalen har färdighet att iordningställa ledningsplatsen och att vidta inledande åtgärder enligt rutiner.
3. Personalen har färdighet att använda gällande planer och stabsverktyg och att arbeta enligt gällande stabsmetodik

Ramfaktorer

Tidsförhållanden

Förberedelser för motspelet: 30 min, exkl. tekniktest

Genomförande av momentet: Larm- och startdel 60-120 min, simuleringsdel 150 min

Utvärdering och återställande: 60 min

Aktörer

Övningen riktar sig till personal ingående i resp aktörs krigsorganisation (ledningsstab) och leds av en stabschef. Beslutsfattare (kommunchef eller motsvarande i er organisation) återfinns i motspelet. Hen får lov att komma och gå i staben, men ska i huvudsak vara upptagen i möten, dvs befinna sig i motspelet och vara tillgänglig på telefon. Förvaltningar (enheter eller motsvarande) och bolag ska också gestaltas av motspelet.

Momentets startläge

Läget hos de övande

Staben är obemannad och dukad som den är till vardags. I samband med övningsstart kommer beslut om högsta beredskap, vilket utgör grunden för larmet.

Läget i kommunens förvaltningar och bolag

Utbildning: Skolor med skolskjuts har stor elevfrånvaro. Personalbrist ca 10%

Barnomsorg: Förskolor som inte ligger i tätort har stor barnfrånvaro, eftersom föräldrar inte har kunnat lämna sina barn. Personalbrist 20-30% i tätort beroende på att personalen pendlar och inte kommer fram.

Vägar och gator: På grund av förbekämpning och sabotage är framkomligheten begränsad på flera vägar i kommunen. Enstaka broar är skadade och har begränsad framkomlighet.

Socialtjänst: Svårigheter att nå klienter på landsbygd med både mat, mediciner och omvårdnad. Begränsad funktionalitet i trygghetslarm. Manuella lösningar diskuteras.

Vattenbolag: Vattenförsörjningen påverkad. Dagvattensystem överbelastat, eftersom pumpar saknar ström (reservkraft utslagen)

Energibolag: Fjärrvärmens opåverkad i nuläget. Stora störningar i lokala elnätet, även regionalt nät påverkat.

Renhållningsbolag: Beslut om att sopturer utanför tätorter ställs in. Hämtning i tätorter fungerar sporadiskt, men sopbilarna kan inte köra till avfallsanläggningen som ligger i grannkommunen. Riksvägen dit är blockerad på flera ställen.

Kultur och fritid: Simhallen är stängd. Sporthallar kan öppnas men med begränsad personalstyrka.

Räddningstjänsten: Initialt opåverkad. Efterhand ökar antalet insatser och prioriteringar måste ske.

Sociala medier: Stora flöden med vilseledande och falska meddelanden främst om framkomlighet och dricksvattnets tjänlighet, samt misstro mot myndigheter.

Läget i egen organisation (om ni inte är en kommun). Kompletteras av respektive aktör så det passar er organisation.

Avdelning A: Personalbrist 30-40%, bristen kommer att öka då många är krigsplacerade utanför egen organisation. Avdelningsledning intakt och på plats.

Enhet 1a: Saknar enhetschef och upp till 50% av bemanningen pga många pendlare, enheten klarar inte att lösa ordinarie uppgifter.

Enhet 2a: Chef på plats, enheten i det närmaste fulltalig, kan lösa sina uppgifter.

Enhet 3a: Saknar enhetschef, personalbrist på 10%, klarar av att lösa sina uppgifter.

Avdelning B: Avdelningsledningen saknas.

Enhet 1b: Enhetschef på plats, 10% personalbrist, klarar av att lösa sina uppgifter.

Enhet 2b, (IT): Stora störningar i både e-post och internet, reservkraft fungerar. Enheten komplett.

Enhet 3b, Stöd: Vaktmästeriet fullt bemannat stora brister i registraturkompetens att hantera krypto och kryfax saknas.

Larmkedjan

Fylls i av aktören

Händelseutveckling

Även om inte er kommun har varit direkt utsatt för förbekämpning och har drabbats begränsat av sabotage, så har det till följd av antagonistiska händelser inträffat en stor mängd trafikolyckor och skadeutfall. Detta koncentreras till de tungt trafikerade vägarna som gjort dem svårframkomliga. Tågtrafiken har ställts in på de flesta linjer då man inte vågar riskera tåg bli stående mellan stationer.

Kommuninnevånare ringer till kommunen och frågar om röjning av vägar, och hur tågen kommer att gå? Samtal börjar även komma om skyddsrum och var man ska samlas om det blir evakuering.

På sociala medier antyds det att viss plundring av affärer har skett.

Mera fylls i av aktören.

Variation på momentet

- I förväg uppsatt person på larmlistan svarar inte. Omfall, rutiner?
- Nyckelpersonal uteblir. Omfall, rutiner?
- Teknik som saknas eller krånglar. Omfall, rutiner?

Genomgång efter övning

Detta avsnitt innehåller ett förslag på agenda som övningsledaren eller utvärderingsledaren kan använda som stöd vid en genomgång efter larm- och startövning. Genomgången kan med fördel göras direkt efter övningen.

Agenda för genomgången

1. Inled med att förklara syftet med genomgången, vilket inte är att direkt utvärdera de övandes insats under övningen, utan snarare att reflektera över hur det gick och ge förslag på utvecklingsområden. Ange även hur lång tid genomgången kommer att pågå som längst.
2. Dela ut (ev) utvärderingsenkät och låt **alla övande** fylla i ett exemplar var. Samla därefter in dem. Se också till att personal som redan lämnat övningen får möjlighet att fylla i enkäten.
3. Låt varje övningsdeltagare reflektera muntligt inför övriga över övningen
 - a. Vad gjorde vi bra?
 - b. Vad kan vi förbättra?
 - c. Vad är det viktigaste jag tar med mig från dagens övning?
4. Ge din övergripande syn på hur de övande har agerat under övningen
5. Avsluta med att informera om hur utvärderingsarbetet och erfarenhetshanteringen kommer att gå till.

Utvecklingsområden

Be att de övande pratar ihop sig under några minuter och sedan besvara frågorna:

- Vad är särskilt viktigt att ta tag i och fortsätta utveckla?
- Vem ska ansvara för det?
- Hur ser vi till att de tar tag i detta (beställning)?
- Hur följer styrelsen upp detta?

Dokumentera underlaget på tidigare bestämt sätt.

Lästips och länkar

Övningsmetodik

- Grundbok i Övningsvägledning: <https://www.msb.se/RibData/Filer/pdf/27420.pdf>
- Metodhäfte Seminarieövning: <https://www.msb.se/RibData/Filer/pdf/27451.pdf>
- Öva enkelt!: <https://www.msb.se/sv/verktyg--tjanster/ova-enkelt/>
- Utvärdera meral: <https://www.msb.se/sv/Utbildning--ovning/Ovningsverksamheten/Verktyg--Stod/Utvardera-mera>

Vägledningar

- Rätt person på rätt plats – regioner: vägledning för krigsorganisation och krigsplacering: <https://www.msb.se/sv/publikationer/ratt-person-pa-ratt-plats---regioner-vagledning-for-krigsorganisation-och-krigsplacering/>
- Rätt person på rätt plats – kommuner: vägledning för krigsorganisation och krigsplacering: <https://www.msb.se/sv/publikationer/ratt-person-pa-ratt-plats---kommuner--vagledning-for-krigsorganisation-och-krigsplacering/>

Regelverk

- **Förordning (2015:1052) om krisberedskap och bevakningsansvariga myndigheters åtgärder vid höjd beredskap:** https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-20151052-om-krisberedskap-och_sfs-2015-1052
- **Lagen (1992:1403) om totalförsvar och höjd beredskap:** https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-19921403-om-totalforsvar-och-hojd_sfs-1992-1403
- **Förordning (2006:942) om krisberedskap och höjd beredskap:** https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2006942-om-krisberedskap-och-hojd_sfs-2006-942
- **Förordning (2015:1053) om totalförsvar och höjd beredskap:** https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-20151053-om-totalforsvar-och-hojd_sfs-2015-1053
- **Lag (2006:544) om kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap:** https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2006544-om-kommuners-och-landstings_sfs-2006-544
- **Förordning (2006:637) om kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap:** https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2006637-om-kommuners-och-landstings_sfs-2006-637

- **Förordning (1988:1215) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara m.m. :** https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-19881215-om-forfandet-hos_sfs-1988-1215
- **Lag (1988:97) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara m.m.:** https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-198897-om-forfandet-hos-kommunerna_sfs-1988-97
- **Säkerhetsskyddslag (2018:585):** https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/sakerhetsskyddslag-2018585_sfs-2018-585
- **Säkerhetsskyddsförordning (2018:658):** https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/sakerhetsskyddsfordning-2018658_sfs-2018-658
- **Säkerhetspolisens föreskrifter och vägledningar om säkerhetsskydd:** <https://sakerhetspolisen.se/sakerhetsskydd.html>

Bilaga: Ordförklaringar inom civilt försvar

Förklaringar av vilken innebörd MSB lägger i ett antal ord som MSB ofta använder för att beskriva och förklara området civilt försvar.

Ambitionen är inte att få vår omvärld att börja använda orden på det sätt vi gör, utan att kunna vara tydliga med vad vi menar när vi använder dem. Ordförklaringarna är framtagna i första hand så att vi ska förstå varandra inom MSB, men ska också kunna användas så att de omkring oss förstår vad vi avser när vi använder orden.

Befolkningsskydd

MSB har fått ett uppdrag i regleringsbrevet för 2017 att lämna förslag till hur befolkningsskyddet bör anpassas till nutida förhållanden. För närvarande finns ingen definition av begreppet, men det bör åtminstone bestå av förmåga till varning och att behålla befintligt skyddsrumbestånd. Befolkningsskydd används sedan 90-talet tillsammans med räddningstjänst i stället för det dåvarande civilförsvaret som avvecklades vid samma tid. Personal inom kommunal räddningstjänst omfattas av folkrättsligt skydd som civilförsvarspersonal enligt den humanitära rätten.

Beredskapslagar

Beredskapslagar är lagar som riksdagen beslutat i fredstid och som antingen blir omedelbart tillämpliga när regeringen beslutar om höjd beredskap eller som vid höjd beredskap blir tillämpliga i den utsträckning regeringen särskilt beslutar om det (fullmaktslagar).

Lagstiftningen ger staten ökade befogenheter att använda samhällets samlade resurser för försvaret av Sverige.

Beredskapslarm

Beredskapslarm innebär att den som är krigsplacerad omedelbart ska inställa sig till tjänstgöring och att den egendom som i fredstid tagits ut för totalförsvarets behov ska tillhandahållas.

Bevakningsansvariga myndigheter

Varje myndighet som berörs av en krissituation ska hantera konsekvenserna av situationen. Myndigheterna ska samverka och stödja varandra. Regeringen har i bilagan till Förordning (2015:1052) om krisberedskap och bevakningsansvariga myndigheters åtgärder vid höjd beredskap pekat ut ett antal myndigheter som bevakningsansvariga. De bevakningsansvariga myndigheterna har ett särskilt ansvar för att göra de förberedelser som behövs för att myndigheten under krigsfara och krig så långt som möjligt kan fortsätta sin verksamhet. Planeringen för krisberedskap och höjd beredskap ska göras i samverkansområdena.

Civilt försvar

Civilt försvar handlar om att utveckla samhällets förmåga för krig och krigsfara och tar sin utgångspunkt i samhällets krisberedskap. Verksamheten bedrivs av statliga myndigheter, länsstyrelser, kommuner, landsting, offentliga bolag, privata företag och frivilligorganisationer. Målet för det civila försvaret är att skydda civilbefolkningen (se Befolkningsskydd), säkerställa att de viktigaste samhällsfunktionerna kan leverera i önskad utsträckning (t.ex. el, vård, livsmedel, vatten) och bidra till Försvarmaktens förmåga vid ett väpnat angrepp eller krig.

I fredstid omfattar civilt försvar de delar av utvecklingen i samhället för att kunna hantera krig eller krigsfara (t.ex. skydda befolkningen, säkerställa samhällsviktiga funktioner eller annan utveckling som sträcker sig längre än till att klara fredstida kriser).

I krig omfattar civilt försvar allt arbete för ett tåligt, uthålligt samhälle med motståndskraft att hantera komplexa händelser som pågår en längre tid. I krig ingår alltså också den fredstida krisberedskapen i begreppet civilt försvar.

MSB:s roll. När en avvägning behövs mellan civila och militära behov av samhällets resurser, ska MSB företräda civilt försvar på central nivå. MSB ska också se till att nödvändiga åtgärder genomförs inom befolkningskyddet.

Cyberhot

De senaste åren har olovlig underrättelseverksamhet i form av elektroniska attacker och cyberspionage, s.k. cyberhot, ökat. I sin mest omstörtande form siktar cyberhot mot en nations eller dess befolknings hemliga, politiska, militära eller infrastrukturella tillgångar.

Cybersäkerhet

Arbetet med att skydda information och system från cyberhot.

Desinformation

Försök att avsiktligt sprida osanna och vilseledande uppgifter för att påverka människors attityder, ställningstaganden och handlande i en viss riktning. Ordet är nära besläktat med propaganda, vilseledning, manipulation och rykten.

Destabilisering

Försök att skapa instabila politiska förhållanden (t.ex. att göra det svårt eller omöjligt att fatta politiska beslut eller skapa en stark misstro mot de politiska institutionerna) i ett land, ett område eller dylikt.

Extraordinär händelse

En extraordinär händelse avviker från det normala, innebär en allvarlig störning eller överhängande risk för en allvarlig störning i viktiga samhällsfunktioner och kräver snabba insatser. Inom krisberedskapen används begreppet framför allt för kommuner och landsting.

Fullmaktslagar

Vid höjd beredskap kan regeringen fatta beslut om att ett antal vilande s.k. fullmaktslagar ska börja användas. När beredskapslarm är utlöst börjar fullmaktslagarna gälla automatiskt. Lagstiftningen ger staten ökade befogenheter att använda samhällets samlade resurser för försvaret av Sverige.

Försvarsvilja

Samhällsmedborgarnas inställning till att nationen bör försvaras med militära resurser.

Gråzon

Redan i fredstid ska samhället kunna möta cyberangrepp, terrorhandlingar, infiltration och informationspåverkan. Termen ”gråzon” används för att beskriva att det kan vara svårt att avgöra om det rör sig om ett större angrepp mot Sverige eller inte, dels för att angrepp kan komma i andra former än en regelrätt attack av stridande enheter (t.ex. cyberangrepp), dels för att en eventuell attack av stridande enheter kan genomföras utan att det går att härleda styrkan till en viss stat (t.ex. terrorhandlingar). Gråzonen behöver därför hanteras inom den fredstida krisberedskapen.

Höjd beredskap

Höjd beredskap är antingen skärpt beredskap eller högsta beredskap. Är Sverige i krig råder högsta beredskap. Under högsta beredskap är totalförsvaret all samhällsverksamhet som ska bedrivas. Regeringen beslutar om höjd beredskap och meddelar beslutet genom radio och TV. Är läget riktigt allvarligt kan även beredskapslarm utlösas.

Vid höjd beredskap kan regeringen fatta beslut om att ett antal vilande s.k. fullmaktslagar ska börja användas. När beredskapslarm är utlöst börjar fullmaktslagarna gälla automatiskt. Lagstiftningen ger staten ökade befogenheter att använda samhällets samlade resurser för försvaret av Sverige.

Informationssäkerhet

Informationssäkerhet handlar om att bevara riktighet, tillgänglighet och konfidentialitet, dvs skydda information så att den inte kan förändras av någon obehörig och är tillgänglig för den som har rätt till den. Informationssäkerhet hanterar själva informationsinnehållet och gäller alla typer av media (analogt och digitalt).

MSB:s roll: MSB ska stödja och samordna arbetet med samhällets informationssäkerhet samt analysera och bedöma omvärldsutvecklingen inom området. I detta ingår att lämna råd och stöd i fråga om förebyggande arbete till andra statliga myndigheter, kommuner och landsting samt företag och organisationer.

Informationspåverkan

Om en främmande makt samordnar sina förmågor och aktiviteter, däribland informationspåverkan, med avsikten att påverka svenska opinioner eller offentliga beslut, handlar det om en påverkanskampanj. Detta utgör ett hot mot Sveriges suveränitet, målen för Sveriges säkerhet, eller andra svenska intressen. Påverkanskampanjer från främmande makt kan bedrivas både i fredstid och som en del av modern krigföring.

Begreppet informationspåverkan har efter vad vi känner till aldrig fått någon tydlig definition. MSB ser begreppet i ljuset av just begreppet påverkanskampanjer. Det innebär att begreppet informationspåverkan i första hand handlar om de renodlade informationsaktiviteter som en angripare använder sig av för att påverka, men i viss utsträckning också om vilken kognitiv effekt som alla medel som aktören använder har.

MSB:s roll: MSB ska ha en god förmåga att identifiera och möta informationspåverkan och annan spridning av vilseledande information inom det egna ansvarsområdet. MSB ska också genom att sprida kunskap och stödja bevakningsansvariga myndigheter och andra aktörer bidra till att öka deras beredskap mot informationspåverkan.

Kognitiv påverkan

Inom en påverkanskampanj utgör kognitiv påverkan, dvs. sådana påverkansoperationer som syftar till att förändra målgruppens uppfattning om sakförhållanden, en särskild utmaning då huvuddelen av de aktiviteter som främmande makt kan genomföra i sig inte är olagliga. Kognitiv påverkan används idag framgångsrikt av främmande makt både enskilt och som en delkomponent inom ramen för en påverkanskampanj. I det senare fallet med syftet att förstärka effekten av andra påverkansoperationer.

Krisberedskap

Förmågan att förebygga, motstå och hantera krissituationer.

Militärt försvar

Försvarsmakten ska upprätthålla och utveckla ett militärt försvar som ytterst kan möta ett väpnat angrepp. Försvarsmakten ska försvara Sverige och främja svensk säkerhet, upptäcka och avvisa kränkningar av det svenska territoriet, värna Sveriges suveräna rättigheter och svenska intressen samt kunna förebygga och hantera konflikter och krig såväl nationellt som internationellt.

Psykologiskt försvar

Förmågan hos både befolkningen och beslutsfattarna att motstå påverkansförsök och ytterst behålla viljan att försvara landet.

I såväl fred som kris och krig kan stater eller andra aktörer vilja påverka svenska intressen. Att medvetet sprida vilseledande information kan förändra hur enskilda medborgare eller beslutsfattare agerar och känner för en fråga. Denna typ av påverkan kallas påverkanskampanjer. Det psykologiska försvaret är i grunden till för att hjälpa befolkningen att stå emot sådan påverkan. Ett psykologiskt försvar är ett viktigt verktyg för att skydda vårt demokratiska samhälle där välinformerade medborgare kan fatta kloka beslut. Om Sveriges befolkning får en ökad förståelse för riskerna blir också samhällets förmåga att stå emot påverkanskampanjer bättre. Det psykologiska försvaret bygger på att var och en är källkritisk och kan bedöma om informationen går att lita på. När det är fred i Sverige ingår det psykologiska försvaret i krisberedskapen. Om beredskapen höjs blir verksamheten en del av totalförsvaret. Inför och under höjd beredskap kan all genomtänkt samhällskommunikation ses som en del av det psykologiska försvaret.

Påverkanskampanj

Från främmande makt koordinerad verksamhet som innefattar vilseledande eller oriktig information eller annat för ändamålet särskilt anpassat agerande och som syftar till att påverka

1. beslut av politiska eller andra svenska offentliga beslutsfattare,
2. opinioner hos hela eller delar av den svenska befolkningen, eller
3. beslut eller opinioner i ett annat land, där Sveriges suveränitet, målen för vår säkerhet eller andra svenska intressen kan komma att påverkas menligt.

Med begreppet påverkanskampanj avses de samlade, riktade och samordnade aktiviteter som en främmande makt kan vidta i syfte att påverka en annan stats politiska beslutsfattande eller allmänna opinioner till egen fördel, samtidigt som man undviker en öppen konflikt. Påverkanskampanjer riktade mot Sverige utgör därmed ett hot mot vårt nationella suveräna beslutsfattande och ytterst mot vår demokrati. En påverkanskampanj är centralt styrd och genomförs med ett brett spektrum av åtgärder, verksamheter och aktiviteter. De aktiviteter som bedrivs inom ramen för en påverkanskampanj benämns påverkansoperationer och kan vara såväl öppna som dolda. Påverkansoperationer är inte med nödvändighet olagliga. MSB konstaterar att det pågår påverkansoperationer mot Sverige.

Påverkansoperationer

De aktiviteter som bedrivs inom ramen för en påverkanskampanj benämns påverkansoperationer och kan vara såväl öppna som dolda. Påverkansoperationer är inte med nödvändighet olagliga. MSB konstaterar att det pågår påverkansoperationer mot Sverige.

Resiliens

Förmågan att motstå och återhämta sig efter olika störningar.

Risk- och sårbarhetsanalys

Krisberedskap innebär att öka förmågan att såväl förhindra som stå emot och hantera krisituationer i fred samt inför och vid höjd beredskap. För att veta var behoven är störst ska kommuner, landsting, länsstyrelser och centrala myndigheter regelbundet sammanställa risk- och sårbarhetsanalyser, RSA, som innehåller analyser av sårbarheter, hot och risker inom respektive ansvarsområde som synnerligen allvarligt kan försämra förmågan till verksamhet. Syftet är att minska sårbarheten i samhället och öka förmågan att hantera kriser.

Robust

Motståndskraftig, kraftfull, tål (starka) påfrestningar.

Samhällsstörning

Samhällsstörning är företeelser och händelser som hotar samhällets skyddsvärden, dvs. samhällets funktionalitet, människors liv och hälsa, demokrati, rättssäkerhet och grundläggande fri- och rättigheter, ekonomi och miljö, nationell suveränitet. Den kan vara lokal i en eller i flera kommuner, regional i ett eller flera län eller nationell om den berör stora delar av eller hela landet.

Samhällsviktig verksamhet

Samhällsviktig verksamhet är sådan verksamhet som har betydelse för befolkningens liv och hälsa, att samhället fungerar och för våra grundläggande värden som demokrati, rättssäkerhet och mänskliga fri- och rättigheter.

Samverkansområden

Varje myndighet har ett ansvar för att hantera konsekvenser av en krissituation de berörs av. Vissa myndigheter, de så kallade bevakningsansvariga myndigheterna, har dessutom ett särskilt ansvar för att göra de förberedelser som behövs för att myndigheten under krigsfara och krig så långt som möjligt kan fortsätta sin verksamhet. För att skapa förutsättningar för en helhetssyn i planeringen ska den göras av myndigheterna tillsammans inom samverkansområden. Vilka som är de särskilt utpekade myndigheterna och vilka de olika samverkansområdena är framgår av Förordning (2015:1052) om krisberedskap och bevakningsansvariga myndigheters åtgärder vid höjd beredskap.

Totalförsvaret

Totalförsvaret består av militär verksamhet (främst Försvarsmakten - militärt försvar) och civil verksamhet (som drivs av statliga myndigheter, länsstyrelser, kommuner, landsting, offentliga bolag, privata företag och frivilligorganisationer - civilt försvar). Sammantaget är totalförsvaret all verksamhet som behövs för att förbereda Sverige för krig. När Sverige befinner sig i krig är totalförsvaret all samhällsverksamhet som då ska bedrivas.